

Ideologie bezzásahovosti v kulturním území ČR, vnucovaná současným vedením MŽP, rychle snižuje dlouhodobě tradičně ochraňovanou biodiverzitu - výrazné je to zejména v NP Šumava a NP Podyjí

Vnucovaná bezzásahovost v NP aj. CHÚ, dle údajných, účelově vykládaných kritérií IUCN, způsobuje rychlý úbytek biodiverzity

Lukáš Čížek, Jan Miklín - základní teze (Fórum ochrany přírody 2/2016)

Podle IUCN jsou chráněná území „nezbytná pro zachování biodiverzity“ [essential for biodiversity conservation]. Chráněné území je definováno jako „jasně vymezený geografický prostor, určený a spravovaný skrze právní a další efektivní nástroje k zachování přírody a s ní spojených ekosystémových služeb a kulturních hodnot“ [A clearly defined geographical space, recognised, dedicated and managed, through legal or other effective means, to achieve the long-term conservation of nature with associated ecosystem services and cultural values]. Pod pojmem „příroda“ [nature] přitom pravidla IUCN rozumí „biodiverzitu na genetické, druhové a ekosystémové úrovni...“ [biodiversity, at genetic, species and ecosystem level...]. Pod pojmem „zachování/ochrana“ [conservation] pak pravidla rozumí „in situ udržování ekosystémů a přirozených a polopřirozených stanovišť a životaschopných populací druhů v jejich přirozeném prostředí“ [the in-situ maintenance of ecosystems and natural and semi-natural habitats and of viable populations of species in their natural surroundings]. Pod pojmem „spravovaný“ [managed] se rozumí „aktivní kroky k zachování přírodních (případně dalších) hodnot, kvůli nimž bylo chráněné území vyhlášeno. Tato „správa/péče“ může zahrnovat i rozhodnutí nechat území bez zásahu, pokud je to nejlepší strategie jeho zachování/ochrany.“ [Assumes some active steps to conserve the natural (and possibly other) values for which the protected area was established; note that „managed” can include a decision to leave the area untouched if this is the best conservation strategy]. Tolik tedy IUCN obecně ke správě chráněných území. Zjevně nepřipouští možnost, že by chráněné území ochraně biodiverzity nesloužilo, případně mohlo být vědomě spravováno tak, že to k úbytku biodiverzity povede.

Národní park Šumava i Podyjí jsou dle klasifikace IUCN chráněným územím kategorie II. Definice je dlouhá a lehce nejasná (str. 16, „... chránit rozsáhlé ekologické procesy spolu s druhy a ekosystémy charakteristickými pro dané území...“ [... to protect large-scale ecological processes, along with the complement of species and ecosystems characteristic of the area...]). Věc se ale vyjasní, když zjistíme, že „hlavním cílem“ [Primary objective] v takovém území je „chránit přírodní biodiverzitu spolu s jejími ekologickými základy a procesy na nichž závisí, a sloužit podpoře vzdělání a k rekreaci.“ [To protect natural biodiversity along with its underlying ecological structure and supporting environmental processes, and to promote education and recreation.]. A tento hlavní cíl má být naplňován na minimálně 75 % rozlohy chráněného území.

Pokud způsob správy poškozuje biodiverzitu daného území, je řešením buď změna kategorie území nebo méně dogmatické lpění na pravidlech IUCN. K tomu ostatně nabádají i sami autoři pravidel. Jednak varováním, že přijetí kritérií IUCN jednotlivými státy je vítáno, „pokud nedojde k ohrožení základních principů pro chráněná území“ [As long as the refining process does not undermine the basic principles of a protected area], jednak přiznáním, že problém kategorizace obvykle nemá jednoznačné řešení (viz odstavec „Ecosystem or habitat – category II or IV?“). I zde je nicméně zřejmé, že s ochuzováním biodiverzity se nepočítá. Zatímco chráněná území kategorie II mají „chránit celé ekosystémy“ [conserve whole ecosystems], území kategorie IV se obvykle snaží chránit druhy a fragmenty ekosystémů [conserve species or fragments of ecosystems]. Necháme-li mizet druhy nebo celá společenstva – což je případ NP Šumava a Podyjí (viz níže) –, pak nechráníme celý ekosystém. A tedy nesplňujeme podmínky nejen pro chráněné území kategorie II, ale ani pro chráněné území jako takové. Dogmatické lpění na znění pravidel IUCN – navzdory jasnému varování jejich autorů – jde jasně proti duchu těchto pravidel.

Na čem vlastně jsou založena tvrzení o nutnosti ponechat 75 % území v národních parcích bez zásahu, a to bez ohledu na biodiverzitu? Na starších verzích pravidel IUCN nebo jiné interpretaci stejného textu? Těžko říci. I v českém překladu „pravidel“ (Roth 2013) se slovo „biodiverzita“ vyskytuje prakticky na každé stránce (asi 90×), slovo „samovolný“ ani jednou a slovo „bezzásahovost“ celkem čtyřikrát. Jednou v důsledku sporného překladu ([no-take zones] přeloženo jako „bezzásahové zóny“), jednou s jasně danou podmínkou („pokud je to *nejlepší* strategie ochrany” viz výše), dále v souvislosti s účelovou ochranou jiných věcí než přírody „... např. bezzásahové lesy z důvodů ochrany povodí nebo zdrojů pitné vody...” a jednou v konstatování, že vzhledem ke globálním změnám „bude stále těžší udržovat nedotčená území cestou bezzásahovosti.” Anglická i česká verze textu jsou tedy prakticky „bezzásahovostiprosté“. Přesto se nedávno parta lidí usnesla, že „kategorie II IUCN znamená, že na minimálně 75 % plochy národního parku by měla být cílem ochrana přírodních procesů, tj. bezzásahovost“ (Hošek 2016). Toto tvrzení je zřejmě založeno na obratu „chránit rozsáhlé ekologické procesy“ v definici kategorie II. Pak ale ignoruje pokračování stejné věty („...spolu s druhy a ekosystémy charakteristickými pro dané území“), a také primární cíl existence a správy chráněných území kategorie II. A zároveň klade rovnítko mezi „ochranou procesů“ a „bezzásahovost“. Proč? Pravidla jsou napsána jasně a přehledně.

Nezbývá než konstatovat, že navzdory upřímné snaze jsme v textu pravidel IUCN pro tvrzení o povinné bezzásahovosti na 75 % rozlohy území kategorie II nenalezli podporu. Ale nejsme nestranní. A zároveň nevěříme, že by zastánci bezzásahovosti snad lhali nebo záměrně ohýbali znění pravidel k obrazu svému. Snad někdo z protistrany nám i čtenářům příštího vydání FOP vysvětlí a citacemi z pravidel IUCN doloží, že se mýlíme. Výše uvedený text by oba tábory, „biodiverzitáři i divočináři“, měly brát přinejmenším jako doklad faktu, že v IUCN „Guidelines for Applying Protected Area Management Categories“ zřejmě lze najít podporu pro oba výklady. Zároveň by oba tábory měly vzít na vědomí, že ochranařská biologie (věda zabývající se ochranou přírody) je poměrně dynamický obor, a proto citovat „interpretační příručku“ vydanou v roce 2000 nebo cokoli jiného na podobné téma, zjevně psané v minulém tisíciletí, je prostě *faux pas*. Nejenže tehdy téměř nebyly mobilní telefony, ale většina českých ochranařů ani neslyšela slovo pařezina.

Biota většiny kontinentů se zhruba od druhohor vyvíjela v přítomnosti velkých herbivorů i stromů. Velmi podstatná část evropského přírodního bohatství proto potřebuje jedno nebo druhé, velmi často obojí. Stromy a velká zvířata jsou v naší přírodě takoví bratři - a po většinu své evoluční historie jeden bez druhého ani ránu. Ponecháme-li zcela bez „zásahu“ velké herbivory, hrozí, že zlikvidují stromy a posléze většinu ostatního. Odstraníme-li ze systému zvířata (nebo jejich stavy budeme uměle držet nízkou) ponecháme tím naprostou volnost stromům a dopadne to podobně. V národních parcích lovíme, tím do systému záměrně zasahujeme a významně tak ovlivňujeme jeho podobu. Zbývají dvě otázky: proč jsme se rozhodli zasahovat proti zvířatům, ale nikoli stromům – když tím evidentně poškozujeme přírodu svěřeného území? A proč si část zainteresovaných – možná i nad miskou guláše z deputátního úlovku odmítá přiznat, že vůbec zasahuje?

Skupinka předáků, která uchopila rozhodující pozice v ochraně přírody, nařizuje výrobu „divočiny“ v kulturních územích ČR, (které doposud byly chráněné tradičním aktivním managementem k zachování vysoké biodiverzity biotopů a druhů) a to jednoúčelovou novelou zák. č. 114/1992 Sb. Vnucovanou bezzásahovostí rychle přicházíme o chráněné druhy a biotopy, krajinné hodnoty i ekosystémové služby, zejména vodohospodářské a dochází k likvidaci trvalé udržitelnosti. Z minulosti víme, že ideologie se zastavují až po katastrofickém vývoji. Prosíme racionální a zodpovědné lidi: již tomu nedopust'me.

Česká společnost pro ekologii varuje před neuváženým postupem při územní ochraně vysoce cenných přírodních oblastí a navrhuje upřednostňování komplexní ochrany biodiverzity.

Ministerstvo životního prostředí oznámilo zrušení naší největší přírodní rezervace a vytvoření NPR, přičemž ignoruje rozšíření a potřeby mnoha chráněných druhů, včetně deklarovaných předmětů ochrany. Plán tak zásadním způsobem ohrožuje přírodní rozmanitost území.

Po dlouhá staletí člověk v krajině vytvářel a udržoval pestrou, jemnozrnou mozaiku pastvin, polí a lesů. Lidská činnost tak zajišťovala prostředí nezbytné pro světlo milné organismy, které tvoří podstatnou a nedílnou součást přírodního bohatství střední Evropy. Nahrazovala tím činnost velkých zvířat, která člověk vyhubil. V průběhu 20. století se ale situace zásadně změnila. Nové zdroje energie a agrotechnické postupy zcela proměnily využití krajiny. Pestrou, jemnou mozaiku vegetace nahradily rozsáhlé, jednolité plochy intenzivně obhospodařovaných polí, travních porostů a lesních plantáží. Místa, kde se intenzivně hospodařit nevyplatí, zarůstají konkurenčně silnými druhy, které vytlačují vše ostatní. Běžnou krajinu dnes proto obývá zlomek jejího nedávného druhového bohatství a početnost citlivějších druhů dramaticky klesla. Zbytky populací mnoha donedávna běžných rostlin, motýlů, brouků a dalších bezobratlých i obratlovců dnes přežívají na vzájemně izolovaných lokalitách. Jejich poslední útočiště jsou ale většinou příliš malá, než aby měly šanci se na nich dlouhodobě udržet. Bez nadsázky tak před našima očima probíhá kolaps druhové rozmanitosti středoevropské krajiny.

Říční kaňony bývají díky přirozené pestrosti stanovišť centry přírodní rozmanitosti. Srovnání leteckých snímků z 50. let a ze současnosti ale ukazuje, že krajina v těchto územích velmi rychle zarůstá. Drasticky tak ubývá bezlesí a řídkých lesů a na ně vázaných organismů. To je také případ kaňonu řeky Oslavy na jihozápadní Moravě, kde přírodní rezervace Údolí Oslavy a Chvojnice chrání pestrou mozaiku stanovišť od skal a skalních stepí, pastvin, lesostepí a řídkých lesů po bučiny. Žijí zde unikátní, často zákonem chráněné druhy bezobratlých i obratlovců (např. ještěrka zelená, tesařík obrovský, páchník hnědý nebo krasec dubový). Roste tu téměř 800 druhů cévnatých rostlin. Pětina z nich je zařazena v červeném seznamu vzácných a ohrožených druhů a některé už u nás jinde nenajdeme. Vyžadují biotopy, které dříve udržovala pastva a další způsoby extenzivního hospodaření.

Dnes tyto biotopy potřebují péči. A naší povinností je hledat možnosti, jak tuto péči poskytnout. Hledat vhodný a ekonomicky reálný model hospodaření, který by umožnil zachovat přírodní rozmanitost tohoto mimořádně cenného území. **Místo toho chce ochrana přírody vytvořit uniformní území s převážně neobhospodařovanými lesy.** Zároveň se dobrovolně vzdává možnosti ovlivňovat podstatnou část jednoho z nejvýznamnějších kaňonů u nás tím, že přírodní rezervaci o rozloze 2310 ha chce nahradit dvěma malými národními přírodními rezervacemi (celkem asi 757 ha).

Tyto snahy odrážejí nepochopení příčin ochuzování naší přírody. Z pohledu ochrany přírodní rozmanitosti jsou záměrem nesmyslným a nebezpečným. Jeho hlavním výsledkem bude zánik mnoha populací ohrožených, reliktních a navíc často zákonem chráněných druhů rostlin a živočichů. Apelujeme proto na kompetentní orgány, aby realizaci tohoto záměru zastavily.